

Luby Margit Ady Endréről szóló levele¹

Kedves Jóska!

Nem megy ez a pénzért való írás sehogyse. Már kétszer elkezdtem, összetéptem, s azt gondolom, mert Maga olyan kedves volt, eljött, elhozta nekem Bethlen Miklóst — a kedvencemet —, hát Isten neki a Maga számára leírom ezt a mulatságos emléket Ady látogatásának.

1914 nyarát éltük. Ferenc Ferdinándot meggyilkolták. Szatmár-Németiben a gyász egyetlen megnyilatkozása a szesztilalom volt. Egyébként egyénileg senkit sem érintett, és távolról sem gondoltunk arra, hogy egy világháború preludiumát teszi kótára Klió, a történelem istennője. Nekem is az volt a legfőbb gondom, hogy nyavalyás torkommal az Északi Tenger vagy az Adria valamelyik kis fürdőjére menjek pár hétre. A tanév még nem zárult végleg, s így itthon lézengett az ember, megérve pihenésre egy hosszú tanév után.

Nem tudom megmondani a naptári napot, amelynek déli órájában megszólalt a telefon, Tanoódy Bandi jelentkezett. Tanoódy a legbiztosabb hebegve kezdte a mondókát, s örök gégehurutos rekedtes hangján elmondottak lényege az lett, hogy rendkívül sajnálja, de itt van nála Ady, és mindenáron el akar hozzám jönni. Hajlandó vagyok-e őket fogadni, tekintettel arra, hogy Ady az ő vendége.

Nagyon megörültem. Jöjjenek feketére vagy teára, vagy amikor jól esik, csak jöjjenek.

Már akkor én is lándzsát törtem jó néhányad magammal Ady mellett, napirenden voltak a viták a társaságokban, tanári szobákban. Pro és kontra hangzottak el személyeskedő megjegyzések. A többség az istentelenség vádjától elkezdve a perverzitásokig, mindent ráolvasott Ady és a Nyugat olvasóira.

Nem tudom Jóska, mennyire ismeri Maga a 900-as évek szatmárvárosi polgárának mentalitását? Nem mondhatom azt, hogy irodalmilag megállottak Arany Jánosnál vagy Petőfinél. Inkább azt mondanám, hogy átugrották a nemzeti irodalom nagy fellendülését. Prózában Herczeg Ferenc, dehogyan is, Szomaházy vagy Pekár volt a mérték. Költészetben a nagyon kulturáltaknál az egyhúrú Szabolcska, Kis József néhány szavalatokból ismert költeménye, vagy még ez sem. Akkoriban úgy fogalmaztam, hogy vaskalapos, maradi és rosszindulatú volt a polgárság minden szellemi mozgalommal szemben. Ma azt mondom higgadtan, hogy megkötötte őket a biedermeier kor minden merevsége, annak minden bája nélkül. Ez volt a polgárság.

Lakott a városban néhány gentry is. Külön kaszt. Modorban, külsőségeiben — egész a fürdőszobáig — a legtöbb európeér. Egy része a családi és nemzeti hagyományok tiszteletében felnőtt konzervatív elem, igen kevés haladó gondolkodású egyén. Másik része a manák élő, kedvesen léha, magát pusztító, a holnap elé készületlenül sodródó fiatalság. De sportolt, táncolt valamennyi, s olyan idegenül élt a polgárság rétege felett, mint a gyarmatosító angol a bennszülöttek között.

Beismerem, hogy 1907-ben én sem voltam Adyista. Úgy emlékszem, Galgóczy Pista járt fenn Pesten, s az Orfeumban Nagy Endrétől hallott Ady paródiákat eredetieknek könyvelve el, pompás mulatságot szerzett vele mindannyiunknak. Nagy Géza (Nagy Vince bátyja) volt az első, aki Ady olvasója volt, s róla beszélt. Valami lekicsinylő megjegyzést tettem, mire azt kérdezte: Olvastad a verseit? — Nem olvastam. —

¹ Luby Margit Molnár Józsefhez írt levelét az Ady-évforduló alkalmából közöljük.

Bosszankodtam is, hogy bírálatot mondok, kellő tájékozottság nélkül, és másnap megvettem az első Ady könyvet. Azután aztán az összes következőket.

De az ember társas lény; gondolatait közölni kívánja, s így természetes, hogy akikkel szimpatizáltam, azokkal meg is beszéltem olvasmányaim eredményét. Voltak akiket meg lehetett nyerni, voltak meggyőzhetetlenek, lassan kialakult az a helyzet, hogy a szűkebb baráti körünkhöz csak az tartozott, aki Adyt olvasta. Schönplugg Jenőné, Fogarassy Juli akkor jött haza Párizsból, s két év alatt meghalt a legtehetségebb festőnek induló teremtés. Rátz Pétert Párizs és Nagybánya után édesanyja haza vonzotta ide. Nagy Géza, Bene Sándor, Gaul Károlyt akkor helyezték a faipari szakiskolához, hosszú angliai tartózkodása után. Fogarassy Juli, Rátz Péter meg én tartoztunk szorosan össze. Természetesen voltak ezeken kívül még sokan, akiket nem is ismertünk, mert hiszen 30 000 ember lakta Szatmárt, s a város szelleméből következett, hogy sok magános, magabazárkózott intellektuelleje volt. Na most még arra is ki kell térnem, hogy Piroska testvérem is tudomást szerzett ízlésbeli eltévelyedéséről, s nem mulasztotta el, Juvenalist megszegényítő satirikus megjegyzéseit reánk zúdítani. Főként természetesen rám, akinek mindig valami extravagancia kell. Nem javított a helyzeten az sem, hogy Piroska Érmindszenten nyaralt Balázs-éknál, s ott Ady mindennapos volt.

Nagyon nagy feneket keríték én ennek a vacak históriának Jóska. De lelke rajta. Hiszen azt sem tudom, hogy Maga mennyire ismerte vagy nem ismerte a szatmári viszonyokat, s bizonyosan nem tud egy árva szót sem Piroska testvéremről. Szóval visszatérek oda, hogy Ady és Tanoódy eljöttek hozzám.

Ragyogó napsütéses volt az én nappali szobám, és abba egy sötét előszobán keresztül kellett bejönni. Ha a szoba ajtaja nyitva volt, akkor teljes megvilágítás esett arra, aki közeledett. Jött Ady. Világos sűrű ruhában, fejét jellegzetesen kissé előre hajtva, az egész arcot domináló meleg barna tekintetével, széles mosollyal, s a világosságban megvillanó arany foggal. S nekem az az ostoba érzésem támadt, hogy itt nem is valami emberi lény közeledik, hanem valami — valami, ami ennél több, vagy legalább is más. Ami félelmetes és mehökkentő. Egy faun, egy faun, valami ami nincs rendén, hogy e világból való legyen. Hova kell sorozni ezt az embert? S a következő percben már mint régi jóbarátok fogtunk kezét.

Ady beszélgetés közben megkérdezte, tudom-e, miért erőszakolta ki, hogy eljőjjön hozzám. — Mondtam, hogy fogalmam sincs róla, de mindenesetre nagyon örülök, hogy eljött. — Amit elmondott, annak a lényege a következő volt:

— Piroska testvére Érmindszenten nyaral. Sokat voltam mostanában vele együtt. És mert oly szokatlanul érdekes egyéniség, kivételesen megkérdeztem tőle, hogy olvasta-e verseimet. Higgye el, nem minden embertől szoktam megkérdezni. S tudja mit válaszolt?

En már erre nevettem, és bosszankodtam is, tudtam, hogy most jön egy olyan megjegyzés, amihez képest a vitriol jámbor folyadék, Juvenalis irigységében megfordul sírjában stb. S jött is:

— Azt mondta: Tudja kedves Ady én tudom, hogy maga verseket ír. Van is egy hűgom, aki rendkívül méltányolja a maga verseit, de én azt tartom, hogy elég egy családban egy bolond! — Így hát megragadtam az alkalmat, hogy megnézzem a familiájuk bolondját.

Na tessék!

Ady látogatása alatt, beszélgetés közben tisztázódott egy másik kellemetlen eset is. Megint messzire kell elcsavarognom. Fogarassy Julinak unokatestvére volt Fejes Marcsa. Kimondhatatlanul szép volt ez a Marcsa. Hebron rózsája. Rátz Péter meg Tanoódy Bandi halálos nagy szerelme. De hiába volt oly nagy és Péterrel szemben kölcsönös a szerelem, ha vitatkozásra került a sor, mi hárman mindig egy véleményen voltunk Marcsával szemben. Emlékszem egy délután lemegek Julihoz, a műteremben ülnek Juli, Péter meg Marcsa. Valamin vitatkoztak. Már nem emlékszem, hogy min, de mint utólag mondták Marcsa kifakadt: Most csak az hiányzik, hogy Luby Margit eljőjjön és annak is előadjátok a vitát és nektek adjon igazat. Farkast emlegetve, kert alatt járva léptem be, s a feltett kérdésre pontosan azt a választ adtam, ami Marcsát dühbe hozta. Ott is hagyott minket. Most azután ez a Marcsa — végtelen eszes, intelligens teremtés, nagy tisztelője Adynak, írt Adynak. Annak meg első dolga volt Piroskának felolvasni a Marcsa gyönyörű levelét. Amire persze Piroska nekem rontott, hogy én ilyen baráti körbe járok, ahonnan Adynak ismeretlen nők levelet írnak, az pedig felolvassa stb. Azt mondtam Julinak: Mondjátok meg Marcsának, ne levelezzen Adyval, mert nem tartja lovagias kötelességének azokról hallgatni, sőt inkább felolvassa őket nagy henegeve, ha azok igen szépen vannak írva. — Beismerem sose voltam barátja ismeretlen költőkkel való levelezésnek, s a figyelmeztetésem igazán tiszta jóin-

dulat szülötte volt. A figyelmeztetésem Marcsának szólt, az ördög gondolt rá, hogy a család is tudomást szerez róla. Olyan lovagias ügy féle kerekedett belőle, hogy no. En persze nem tudtam róla, csak most, amikor Ady Marcsáról kezdett beszélni ébredtem rá, hogy mi is történt. Adyt felszólították magyarázatra. Ady letagadta, Marcsa letagadta. S én — bár nem tudtam a folytatásról, — mégis benne maradtam a szószban. S most jött el az elégtétel órája. Ady jámborul nem tudva, hogy Tanoódynek Marcsa rokona is, szerelme is, szöbe hozta a dolgot. Tanoódy közbevágott azzal, hogy: a leveleket nem Marcsa írta, hanem a Marcsa nevével visszaélve egy ismerős asszony. Amire Ady — fejét úgy a vállára hajtva azt mondja: — Ugyan kedves Bandim. A Marcsa ma délelőtt ismerte be nekem, hogy a leveleket ő írta.

Ha már benne vagyok ebben a Marcsa ügyben be is fejezem. Rátz Péter nem bírta ki Szatmárt. Úgy búcsúzott el, hogy sose látjuk többet. Szegény édesanyja ki-mondhatatlanul szenvedett miatta, de jött a háború, s Péternek is haza kellett jönni Olaszországból. Elmeséltem neki a Marcsa esetet. Találkozott is Marcsával, s csak ennyit mondott neki: — Mindig is mondta Marcsa, hogy Adyig jár a korsó a kútra míg eltörik.

A délutánból azonban este lett. Úgy nyolc óra fele azt mondja Ady, hogy neki el kell menni, mert még nem írta meg a Nyugat számára a kötelező két versét, s azt ma az esti gyorssal fel kell adni.

— Itt nem lehet megírni? — kérdeztem.

— Lehet, ha tud nekem adni egy üveg bort meg Bikszádit.

— Bor nincs. Szesztitalom van, még hozatni sem tudnék, de van egy üveg aszúm. Jó lesz?

— Ha Bikszádi is van hozzá, akkor jó.

Így aztán Ady megírta a két versét. Tanoódy beült egy fiakerbe, kiment az esti gyorshoz, s a versek elmentek.

Tanoódy visszaérkezte után nekiláttunk és a világ minden problémáját megbeszél-tük. Elpanaszoltuk kölcsönösen, hogy nincs az az elokvencia² amivel a külföldön meg-lehetne győzni valakit arról, hogy Magyarország önálló állam. A dualizmust megér-tetni, az teljes lehetetlenség. Elpanaszoltuk a sivárságot, a maradiságot, az összetartás teljes hiányát. Mindent.

Hajnalodott, mikor Ady és Tanoódy elmentek. Pár nap múlva Nagyváradról kap-tam Adytól egy lapot. Csak ennyi volt ráírva:

Köszönöm, hogy van, és úgy van, ahogy van.

Budapest, 1956. II. 6.

*Luby Margit
(Közl.: M. J.)*

Rodostói látogatás

Július 31-én, napkeltekor a József At-tila gimnázium épülete előtt megmoz-dultak a kerekék és az Ikarus elindult csaknem negyven utasával Dédalosz földjére. Budapest—Szabadka—Újvidék—Belgrád—Nis—Szkoplje (Úszküb) —

Thesszaloniki—Olympos—Korinthos—Mükéne—Patras—Delfi—Athén útvonal volt a húsznapos utazás első szakasza.

Hellas szép és csodálatos. Az éghajlat nyári jellege állandó. Napfény, kék ég, virág, gyümölcs és csillogó tenger. Az utak kitűnőek, a nemzetközi forgalom óriási. Az életszínvonal jó. Nagy meg-lepetés: semmi nyoma az ún. „balkáni” elmaradott állapotnak. A lakáskultúra fejlett. Bár a felszínesen szemlélődő a száz és ezer méter magasságban levő

sajtírózőkunyhókat és juhodályokat ál-landó lakásnak véli. Az építészet a finn-országihoz és japánihoz hasonlóan vi-lágszinten van. A jól öltözött, korsze-rűen felszerelt paraszt és pásztor szá-márháton megy fel-le a sokszor tüdő-lnek, villának is beillő állandó lakásába. A növénytermesztés — gyümölcs és zöldség — irigylésre méltó, minden be-érik. Ott tartózkodásunk idején felhőt sem láttunk az égen. A kereskedelem tárgyilagos és tisztességes. Az emberek műveltek és udvariasak, előzékenyek nemcsak a magánéletben, hanem a hi-vatalos eljárás során is.

Az ókori történelmet és kultúrát is-merő vagy iránta érdeklődő ember pe-dig nem állhat megilletődés nélkül

² elokvencia = ékesszólás.